

Наталія Морозоваголовний спеціаліст Департаменту заробітної плати та умов праці
Міністерства соціальної політики України, к.держ.упр.**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СФЕРИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РИНКУ ПРАЦІ**

У статті розглядаються необхідність та можливість організаційно-економічного державного регулювання сфери соціального захисту на сучасному етапі розвитку соціально-економічних відносин на вітчизняному ринку праці з огляду на врахування міжнародного досвіду адаптації національного законодавства, зокрема й трудового законодавства, до міжнародних стандартів.

Ключові слова: соціальна політика, соціальний захист населення, соціальні стандарти, проблеми безробіття, нормативно-правове регулювання, державне регулювання сфери соціального захисту.

Nataliya Morozova**THE ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISM OF STATE REGULATION OF SPHERE
OF SOCIAL PROTECTION ON THE NATIONAL LABOUR MARKET**

The article deals with necessity and possibility of organizational and economic state regulation of social protection at the present stage of social and economic relations in the domestic labor market and taking into consideration the international experience of adapting national legislation, including labor laws with international standards.

Keywords: social policy, social protection, social standards, unemployment, legal regulation, state regulation of social protection.

Наталья Морозова**ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ
ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СФЕРЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ
НА НАЦИОНАЛЬНОМ РЫНКЕ ТРУДА**

В статье рассматриваются необходимость и возможность организационно-экономического государственного регулирования сферы социальной защиты на современном этапе развития социально-экономических отношений на отечественном рынке труда, учитывая международный опыт адаптации национального законодательства, в том числе и трудового законодательства, международным стандартам.

Ключевые слова: социальная политика, социальная защита населения, социальные стандарты, проблемы безработицы, нормативно-правовое регулирование, государственное регулирование сферы социальной защиты.

Особливої актуальності в сучасних умовах суспільного розвитку набуває дослідження державного регулювання соціального захисту населення у сучасних умовах глобалізації світового господарства, уніфікації національних економік, активних міграційних процесів, нарешті, тенденцій до спільного розуміння різними державами змісту й обсягу соціальних прав людини.

Теоретико-методологічною базою дослідження державного регулювання соціального захисту в системі ринку праці виступають найбільш відомі праці з економіки в авторстві Д. Кейнса, Р. Сміта, Н. Менк'ю та ін. Вагому роль в осмисленні структури й інструментів функціонування системи соціального захисту населення відіграє доробок українських учених, зокрема спеціальні наукові одноосібні та колективні праці вчених: Д. П. Богині, О. А. Грішнєвої, В. І. Герасимчука, О. О. Герасименко, В. С. Васильченко, А. М. Колота, Е. М. Лібанової, Ю. П. Сурміна та ін.

Важливе значення для нашого дослідження мають праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені дослідженню загальних проблем теорії та практики державного управління: В. Б. Авер'янова, В. Г. Атаманчука, В. Д. Бакуменка, І. П. Бідзюри, В. М. Князева, С. М. Серьогіна, В. І. Лугового, І. Ф. Надольного, Н. Р. Нижник, В. Н. Рижих, В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського, Н. П. Ярош, М. В. Кравченко та інших. Однак, порушена тема ще не отримала необхідного й достатнього рівня наукового

висвітлення та презентації у вигляді, придатному для практичного використання. Зокрема, питання системного дослідження перспектив розвитку державного регулювання системою соціального захисту населення на національному ринку праці, по суті, залишаються невирішеними, потребують подальшої всебічної розробки.

Сама постановка проблеми соціального захисту прав людини, зокрема і права на працю, має сенс у тому, що обов'язок держави полягає не лише у визнанні цього права шляхом закріплення у законодавчому порядку, а й головним чином, у застосуванні певних заходів щодо його належного забезпечення.

Тому проблеми соціального захисту населення в системі ринку праці, як важлива складова державного регулювання соціального права людини, справедливо привертають до себе увагу науковців та практиків державного управління.

Метою статті є розробка практичних рекомендацій щодо формування пріоритетних напрямів захисту соціально-економічних прав людини на ґрунті опрацювання практичної моделі нормативно-правового забезпечення соціального розвитку працівників з урахуванням національних особливостей і реального стану економіки.

Визнання України соціальною державою (ст. 1 Конституції України) [4], а також загострення соціальних

проблем у зв'язку з переходом до ринкової економіки зумовили актуальність пошуку оптимальної системи державних засобів забезпечення соціальних прав людини і громадянина в Україні.

Сучасний науково-методологічний підхід до побудови організаційно-економічного та нормативно-правового механізму соціального захисту в системі ринку праці ґрунтується на ідеї захисту прав людини. Зважаючи на те значення, яке надається проблемі забезпечення прав людини на світовому та європейському рівнях, загальний науково-практичний підхід полягає в тому, що на перший план виходить людина з її життєво важливими потребами, а досконалість законодавчого механізму визначається саме як здатність останнього забезпечити ці потреби.

Слід зазначити, що у сучасних умовах глобалізації, яка свідчить про взаємозв'язок і взаємозалежність держав світу, проблема захисту прав людини не є виключно внутрішньою національною проблемою, вона вийшла за межі окремих держав і набула всесвітнього значення.

У таких умовах розвиток національного соціального законодавства не може бути вільним від урахування концепцій і державно-правових моделей зарубіжних держав [1, с. 8]. Водночас, практичного значення набуло питання про дотримання міжнародних стандартів та відповідність таким актам національного законодавства.

Друге тисячоліття завершилося під гаслом все ширшого забезпечення прав людини. І хоча є різні тлумачення поняття прав людини та їх змісту в різних частинах світу, а деякі фахівці висловлюють сумніви щодо універсальності прав людини, видається, що саме завдяки усвідомленню цього, без перебільшення, суспільного феномену, людство багато в чому стало більш людяним [2, с. 73]. Визнання прав людини, встановлення їх змісту та забезпечення гарантій – найвизначніше надбання ХХ століття.

У сучасний період проблема захисту прав людини вийшла за межі окремих держав і набула всесвітнього значення. Прийняття на світовому рівні Загальної декларації прав людини (ООН, 1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (ООН, 1966 р.) і Факультативних протоколів № 1 і 2 до цього пакту, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (ООН, 1966 р.), на європейському рівні – Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод (Рада Європи, 1950 р.) і Європейської соціальної хартії (Рада Європи, 1961 р., переглянута у 1996 р.) [3, с. 179] – створило потужну правову базу для визнання, дотримання і захисту прав людини у цілому світі.

Проблеми забезпечення соціально-трудова прав людини активно досліджуються багатьма дослідниками. Так, в контексті нашого дослідження найбільш вдалими, на наш погляд, є висновок Б. Л. Назарова, що права людини – це певні рівні соціальні можливості для окремих осіб та їх об'єднань щодо задоволення ними своїх природних і соціальних потреб та відповідних вимог, котрі визнаються й охороняються суспільством, державою та міжнародним співтовариством і гарантії яких забезпечують гідний і справедливий, вільний і відповідальний розвиток та активну участь особистості у різноманітних суспільних відносинах [5, с. 40]. Принагідно зазначити, що дане визначення пов'язує права людини з її потребами.

Слід зазначити, що соціальний зміст категорії «права людини» визначається певними потребами людини. Тому, на думку науковця П. М. Рабиновича, навіть вживаючи щодо них такий термін, як «природні», «природжені» права людини, йдеться саме про соціальну сутність цього явища, яка полягає у визначенні мінімально

необхідної частки соціальних благ, без яких людина не може нормально існувати.

Реалізація соціальної політики та розбудова системи соціального захисту згідно з пріоритетами національного, суспільного, культурного і духовного відродження обумовлює необхідність державного регулювання розвитку соціальної сфери. Уже зараз у зв'язку з процесами роздержавлення і приватизації уряд та інші державні структури повинні регулювати виробництво дефіцитних товарів і послуг і не лише не допускати згорання цього виробництва, а й домагатися його нарощування.

Згідно з Положенням про Міністерство соціальної політики України, затвердженим Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 389, Мінсоцполітики України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту.

Міністерство соціальної політики України в основу проведення довгострокового планування закладає положення щодо проведення реформ у соціальній сфері.

Зокрема, реформування соціальної сфери забезпечується за напрямками: соціального страхування; соціальної підтримки населення та захисту прав дітей, які потребують державної підтримки; трудового законодавства та підтримки зайнятості населення.

Основні завдання у напрямі реформування системи соціального страхування полягають у звільненні солідарної пенсійної системи від невластивих для неї видатків та створенні накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів визначені в Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Відповідно до зазначеного Закону України, базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум.

Закон України «Про прожитковий мінімум» дає визначення прожитковому мінімуму, закладає правову основу для його встановлення, затвердження та врахування при реалізації державою конституційної гарантії громадян на достатній життєвий рівень [2, с. 37].

З метою вдосконалення визначення прожиткового мінімуму Мінсоцполітики разом з іншими центральними органами виконавчої влади, сторонами соціального діалогу та науковцями проводиться робота щодо зміни методології його розрахунку. Для цього створено Міжвідомчу робочу групу щодо вдосконалення методології визначення прожиткового мінімуму.

Узгоджені пропозиції знайдуть відображення у проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про прожитковий мінімум», робота над яким триває.

Крім того, напрацьовується законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо мінімальних розмірів оплати праці та відповідальності за порушення законодавства про працю», за яким закріплено привести поняття мінімальної заробітної плати до європейських норм, де мінімальна заробітна плата виступає як нижня межа заробітної плати та забезпечується не тільки тарифною частиною заробітної плати, а й іншими виплатами стимулюючого характеру (крім компенсаційних виплат). З метою узгодження положень статті 6 та 15 Закону України «Про оплату праці» пропонується внести зміни до статті 6 щодо забезпечення самостійного формування тарифної сітки підприємствами госпрозрахункової сфери.

З метою модернізації системи соціальної підтримки населення вже прийнято низку законодавчих актів щодо реформування системи соціальних послуг у напрямі створення ринку соціальних послуг та активного залучення до їх надання недержавних організацій.

Розроблено проект Державної програми підтримки сім'ї на період до 2016 року. З метою удосконалення системи захисту прав дітей, які потребують державної підтримки, прийнято Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року.

Крім того, в сфері соціального захисту дітей затверджено механізм взаємодії місцевих органів влади щодо контролю та соціального супроводу дітей, які виховуються у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу.

З метою реформування трудового законодавства та вдосконалення механізмів підтримки зайнятості населення прийнято Закон України «Про зайнятість населення», який спрямований на розв'язання проблем безробіття, особливо молоді, та стимулювання створення нових робочих місць.

Водночас, Міністерством підготовлено проект Основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення на період до 2019 року.

Для удосконалення соціально-трудова відносин та адаптації законодавства України до європейських норм розроблено проект нового Трудового кодексу.

З 2013 року Мінсоцполітики запровадило в практику своєї діяльності планування на середньострокову перспективу, зокрема, Міністерством затверджуються плани діяльності на рік та два наступні роки.

Зусилля і кошти держави обов'язково повинні спрямовуватися на створення умов для розвитку галузей освіти, охорони здоров'я, науки, культури, що вкрай необхідне для зміцнення фізичного та духовного здоров'я громадян нашого суспільства. На службі людей мають бути не тільки прибутки, а й мораль, життєздатність системи, яка спирається на свідому діяльність громадян [3, с. 238].

В основу системи соціального захисту мають бути покладені такі засади: поширення захисту на осіб, які працюють за наймом, членів їхніх сімей та непрацездатних громадян; диференційний підхід до різних соціально-демографічних груп населення в залежності від ступеня їх економічної самостійності, працездатності, можливостей підвищення добробуту; перерозподіл економічної відповідальності за реалізацію соціальних гарантій між державою, підприємствами і громадянами; визначення рівня соціальних гарантій на підставі системи соціальних нормативів; відповідність форм соціального захисту рівню розвитку ринкових відносин в економіці. В умовах формування ринкової економіки на державі лежить обов'язок розбудови соціальної інфраструктури, яка створює можливості для соціального обслуговування населення, обумовлює економію суспільної праці, збільшує фонд вільного часу людей, поліпшує використання бюджету сім'ї, узгоджує доходи з попиту населення, створює комфортність навколишнього середовища.

Таким чином, метою державного регулювання на нашу думку являється розбудова національної системи соціального захисту населення у період формування ринкової економіки через створення правової і нормативної бази, вироблення й опрацювання механізмів соціально-трудова захисту громадянина, людини, виходячи з реальних національних можливостей економіки, дотримання державних соціально-трудова гарантій щодо цього.

Таким чином, визначені пріоритети удосконалення державної політики соціально-трудова захисту на-

селення України можуть суттєво посилити загальні соціально-гуманістичні тенденції в соціально-трудова просторі на вітчизняному ринку праці, що забезпечить тим самим, окрім формування соціально орієнтованої зайнятості, конкурентоспроможність вітчизняних працівників. Водночас питання забезпечення легальної зайнятості населення та недопущення використання роботодавцями найманої праці без належного оформлення трудових відносин потребують подальших більш докладних досліджень.

Література.

1. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. – К.: Знання, 2005. – 381 с.
2. Згуровський М. Україна в глобальних вимірах сталого розвитку // Дзеркало тижня. – 2006. – № 19 (20 травня).
3. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник / А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.; за наук. ред. д.е.н., проф. А. М. Колота. – К.: КНЕУ, 2009. – 711 с.
4. Конституція України — Закон України від 28 червня 1996 р. (Відомості Верховної Ради України). № 30, 1996.
5. Назаров Б. Л. Права человека. История, теория и практика. – М.
6. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. – К.: Знання, 2005. — 381 с.
7. Трудове право України: Підручник. – 5-те вид., перер. і доп. – К.: Знання, 2008. – 860 с.– (Вища освіта XXI століття).